

εἴρηται καὶ ἐμοὶ λόγῳ κατὰ τὸν νόμον ὅσα εἶχον πρόσφορα

Μια ερμηνευτική προσέγγιση στον Επιτάφιο Λόγο του Περικλή

Γιατί ο συγκεκριμένος λόγος την ώρα που εκφωνήθηκαν επιτάφιοι για πιο σημαντικές μάχες και με περισσότερους νεκρούς;

- Πιο έντονη η δραματική μεταστροφή της τύχης με τον λοιμό που ακολουθεί (Διονύσιος Αλικαρνασεύς)
- Ανάγκη να δούμε τον λόγο μέσα στο ιστορικό πλαίσιο (431 π.Χ.) και στο ευρύτερο πλαίσιο του έργου και πώς αυτός επικοινωνεί και συνδιαλέγεται με προηγούμενα και επόμενα σημεία του έργου, το παρόν και το μέλλον, με άλλες δημηγορίες, πώς προωθεί βασικές ιδέες.
- Αναδεικνύει την προσωπικότητα του Περικλή και τον προβάλλει ως πρότυπο, ως χαρισματικό ηγέτη με πιθανές διαφορές από τον Περικλή ως ιστορικό πρόσωπο. Δείχνει πως ένας πραγματικός ηγέτης ενθαρρύνει και τρανώνει το αίσθημα των πολιτών.
- Σε λίγο ο Περικλής θα αποχωρήσει οριστικά, η Αθήνα (λίγο πριν από τον *λοιμό*) βρίσκεται ακόμη στην ακμή της, ο λόγος ως παρακαταθήκη για τις επόμενες γενιές.

Αξία και ως αυτόνομο έργο:

- Υψηλή ποιότητα λόγου, ρητορικές ικανότητες, μας γοητεύει και μας παρασύρει.

- Έπαινος της δημοκρατίας, σύγκριση κι αντιπαράθεση με άλλες μορφές πολιτευμάτων.

- Η Αθήνα ως τέλεια πόλη, ήδη επιτευχθείσα, ο Αθηναίος ως τέλειος πολίτης. Εξιδανίκευση της Αθήνας σε ένα εύθραυστο πλαίσιο.

- Διαχρονικό μανιφέστο, διακήρυξη αρχών, οδηγός και στόχος για τη βελτίωσή μας ως πολιτών, ατόμων, συλλογικών οντοτήτων.

κεφ. 34

Γιατί η αναλυτική περιγραφή της επιτάφια τελετής;

- Αποτελεί αθηναϊκή μοναδικότητα.
- Τονίζει τις διαφορές της Αθήνας με τις άλλες πόλεις.
- Για τους μελλοντικούς αναγνώστες.
- Αναδεικνύεται ο δημοκρατικός χαρακτήρας της τελετής: ισότητα, συλλογικότητα, καμία διάκριση μεταξύ των νεκρών, θάβονται όλοι μαζί ανεξαρτήτως κοινωνικής θέσης.
- Επισημαίνεται ο ανοικτός χαρακτήρας της πόλης.
- Αναδεικνύεται η σημασία που δίνει η πόλη στους νεκρούς του πολέμου.
- Μας προδιαθέτει για το πρόσωπο που θα εκφωνήσει τον λόγο.

κεφ. 35

Κοινός τόπος η αναφορά σε αυτόν που πρόσθεσε στον *πάτριον νόμον*

- διαφοροποίηση με την έμφαση στην *ἔργῳ* απόδοση τιμών
- αντίθεση λόγων και έργων (διατρέχει όλο τον Επιτάφιο)
- μετριοπαθής έκφραση της προσωπικής του γνώμης
- κίνδυνος να μην εκτιμηθούν σωστά τα κατορθώματα-υποτιθέμενη αδυναμία
- εύνοια ακροατηρίου
- έμφαση στον δικό του επιτάφιο
- κίνδυνος υπερβολής ή υποβάθμισης
- διάκριση ακροατηρίου
- εύνοια και φθόνος

κεφ. 35

- διάκριση που ξαφνιάζει, πολύ δύσκολα στον πραγματικό λόγο
- ο ομιλητής ενδιαφέρεται για τη γνώμη των πολιτών-ο λόγος επαναπροσδιορίζει τη σχέση τους με την πόλη.
- πολλαπλά ακροατήρια (αναγνώστες κάθε εποχής)-εμείς οι ίδιοι
- ο λόγος μέσα από την οπτική του 404 π.Χ., της ήττας και της αμφισβήτησης
- ο λόγος θα εκφωνηθεί, επιτηδευμένες αμφιβολίες
- κυκλικό κλείσιμο του προοιμίου (*νόμον, οἱ πολλοί-τοῖς πάλαι, ὡς καλόν-καλῶς ἔχειν*)
- επανερχόμαστε στην ουσία

κεφ. 36

- *πρῶτον*: έπαινος προγόνων
- Τριμερής διάκριση
- Πρόγονοι, πατέρες, δική του γενιά
- Έμφαση στην αυτοχθονία και στην ελευθερία
- αυτοχθονία: αθηναϊκή υπεροχή και ιδιαιτερότητα: η πόλη ως μητέρα, γονέας των πολιτών, ενίσχυση της ισότητας μεταξύ των πολιτών. Η ελευθερία προϋπόθεση για όσα ακολούθησαν
- Περισσότερο άξιοι οι πατέρες: η δημιουργία της *ἀρχῆς* το κριτήριο ποιοτικής διαφοροποίησης
- *οὐκ ἀπόνως*: σχήμα λιτότητας: και πολεμικές προσπάθειες και δήλωση της προθυμίας των Αθηναίων να αναλάβουν τον αγώνα κατά των Περσών
- Έμμεσα ακόμη πιο άξια η γενιά του Περικλή: αριθμός λέξεων, αξιολογική αποτίμηση κάθε γενιάς, χρήση υπερθετικού βαθμού
- Όπως διαφοροποιείται ο Επιτάφιος, έτσι διαφοροποιείται και η γενιά του Περικλή. Η πόλη στο αποκορύφωμα της ακμής της

κεφ. 36

- *Αιφνιδιάζει η παράλειψη των πολεμικών κατορθωμάτων (κοινός τόπος)-ο μόνος επιτάφιος που δεν το κάνει. Αναδείκνυαν ηθικό πλεονέκτημα, την εικόνα που είχαν ή ήθελαν να έχουν οι Αθηναίοι για τον εαυτό τους, ενίσχυαν εθνικής ταυτότητας*

- *Γιατί παραλείπονται: δεν είχαν να επιδείξουν κάποια σημαντική νίκη, ο Περικλής προβάλλει μια πιο ισορροπημένη και μετριοπαθή πτυχή του χαρακτήρα των Αθηναίων*

- *Προγραμματική δήλωση, πρώτα οι πολιτικοί και κοινωνικοί θεσμοί*

- *Δεν τους γνωρίζουν οι Αθηναίοι;*

- *Προσδιορίζει εκ νέου τη στάση των πολιτών απέναντι στους θεσμούς, προβολή στοιχείων αθηναϊκής ταυτότητας*

- *Το αθηναϊκό μεγαλείο έχει σχέση με την παρούσα γενιά, θεμελιώνεται στο παρόν, στη δυναμική αλληλεπίδραση με τον κόσμο και τις προκλήσεις του, στις λειτουργίες και τις διαδικασίες μιας δημοκρατικής πόλης*

κεφ. 37

- Παρουσίαση πολιτεύματος, θεσμών
- Μοναδικότητα αθηναϊκού πολιτεύματος-υπαινιγμοί, έμφαση στην πρωτοτυπία, το πολίτευμα ως πρότυπο, υπόδειγμα (το ίδιο και η πόλη)-κίνδυνος για ολιγαρχικά καθεστώτα-αυτοπεποίθηση Αθηναίων σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο
- Ορισμός πολιτεύματος-ρόλος συνδέσμου ἀλλά-έμμεση αναφορά στη Σπάρτη
- Χαρακτηριστικά: ισονομία, αξιοκρατία (*ἀπ΄ ἀρετῆς*)-αναγνώριση και εκδημοκρατισμός αριστοκρατικών αξιών-ισοπολιτεία
- Κοινωνική θέση και πλούτος δεν αποτελούν εμπόδια
- Συνδυάζει το κοινό καλό με τις προσωπικές επιδιώξεις (ικανοί άνδρες έχουν περιθώριο δράσης και ανάδειξης)
- Συμπεριληπτικό: κάθε πολίτης αισθάνεται χρήσιμος και σημαντικός
- Συμμετοχικός και αξιοκρατικός χαρακτήρας: δυνατότητα για πνευματική, πολιτική και ηθική ανάπτυξη
- Συμμετοχικότητα: παρουσιάζεται ως κατακτημένη (κλήρος)-Εξιδανίκευση

κεφ. 37

- Ελευθερία στις σχέσεις πόλης-πολιτών, απουσία κάθε καταναγκασμού- ελευθερία και στην ιδιωτική ζωή (ανεκτικότητα, σεβασμός, απουσία αντικοινωνικών συναισθημάτων, έμφαση στην εμπιστοσύνη και στο ανοιχτό πνεύμα)-εικόνα μιας ήρεμης και χαρούμενης ζωής (Σπάρτη)

- Ελευθερία και σεβασμός του νόμου και των αρχόντων-το αίσθημα της ντροπής καλλιεργεί και στηρίζει τον σεβασμό που πηγάζει από τους ίδιους-ενσυνείδητη κι αυτόβουλη υπακοή, όχι φόβος και καταναγκασμός (Σπάρτη).

- Έμφαση στους νόμους στην αρχή και στο τέλος: η δημοκρατία είναι συμβατή με τον νόμο, στηρίζεται στην ευνομία. Ιδεολογική σύγκρουση ολιγαρχίας-δημοκρατίας

- Η Αθήνα ξεπέρασε τη Σπάρτη. Πιο ουσιαστική η δική της ευνομία που στηρίζεται στην ελευθερία.

- Διασύνδεση ιδιωτικής και δημόσιας ζωής προβάλλει την ενότητα ατόμου και κοινότητας, τη συλλογική προσπάθεια. Η συλλογικότητα ενισχύεται και με το πρώτο πληθυντικό. Οι Αθηναίοι μπορούν να είναι περήφανοι για το πολιτικό τους σύστημα.

- Παρουσιάζεται μια άριστη πολιτεία ως ήδη επιτευχθείσα. Εξιδανίκευση.

κεφ. 38

- Συμμετοχή όλων και στην ευημερία
- Διαγωνισμοί και γιορτές με θυσίες. Ξεκούραση και σχόλη, απόλαυση (*τέρψις*) ανέσεων και αγαθών
- Απουσία θρησκευτικού στοιχείου και αναφοράς στους θεούς-έμφαση στα επιτεύγματα της Αθήνας και στον δημιουργό τους, τον αθηναϊκό λαό-αυτοπεποίθηση, πίστη στις ανθρώπινες δυνατότητες, αποθέωση της ίδιας της πόλης.
- Δεν αναφέρει δημόσια κτίρια, διασύνδεση ιδιωτικής και δημόσιας ζωής
- Η αυτάρκεια έχει κατακτηθεί και στον υλικό *τομέα-μέγεθος*: παραπέμπει στην *ἀρχήν-όλοι* μπορούν να δουν και να απολαύσουν τα οφέλη της-η εξουσία πάνω σε άλλους οδηγεί σε πλούτο.
- Ο πλούτος ως ευημερία και απόδειξη δύναμης-η πόλη δεν έχει ανάγκη κανέναν-στηρίζεται όμως στην κυριαρχία και στην εκμετάλλευση άλλων.
- Η δημοκρατία και η αρχή το πλαίσιο που εξασφαλίζει ευημερία και ποιότη ζωής.
- Έμμεση σύγκριση με τη Σπάρτη.
- *Βίαιος διδάσκαλος* ο πόλεμος: η Αθήνα εξακολουθεί να βρίσκεται σε περίοδ οικονομικής ακμής.

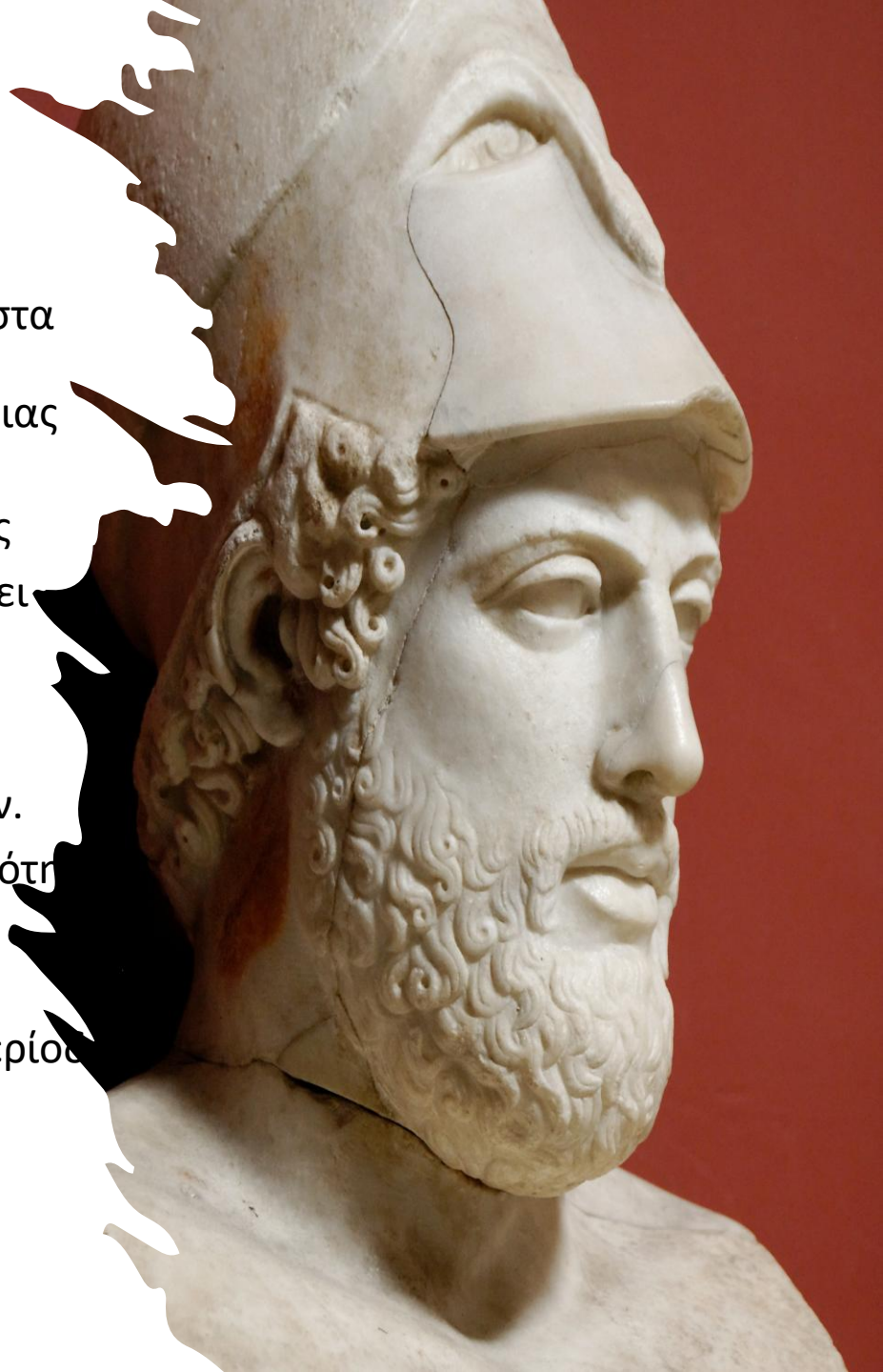

κεφ. 39

- *Διαφέρομεν*: σύγκριση, όχι πια έμμεση, αλλά άμεση

- Δύο διαφορές: Η Αθήνα ανοικτή πόλη-εμφανείς χωρίς να κατονομάζονται οι αντίπαλοι

- Δύο διαφορετικές πόλεις: η πόλη παράδειγμα, που έχει αυτοπεποίθηση και πίστη στη δύναμη και στη γενναιότητα και από την άλλη που στηρίζεται σε προετοιμασία και τεχνάσματα-δείχνει ότι δεν έχει αληθινή γενναιότητα, εμπιστοσύνη στο θάρρος

- Χιαστό: *εὐψυχία* αθηναϊκό χαρακτηριστικό

- Διαφέρουν και στη στρατιωτική αγωγή, στη στρατιωτική εκπαίδευση-στερεοτυπική εικόνα εκπαίδευσης στη Σπάρτη, πόλη στρατόπεδο-ο Αθηναίος δεν κάνει εκπτώσεις ως προς την ποιότητα ζωής του, δεν χάνει παιδική του ηλικία-την ώρα της μάχης το ίδιο γενναίος (ουσιαστικά νίκη)

- Συστηματική στρατιωτική εκπαίδευση και των Αθηναίων-καθήκον κάθε πολίτη και ποινές για την αποφυγή της-όχι ότι δεν εκπαιδεύονται αλλά ότι δεν εκπαιδεύονται σε όλη τους τη ζωή.

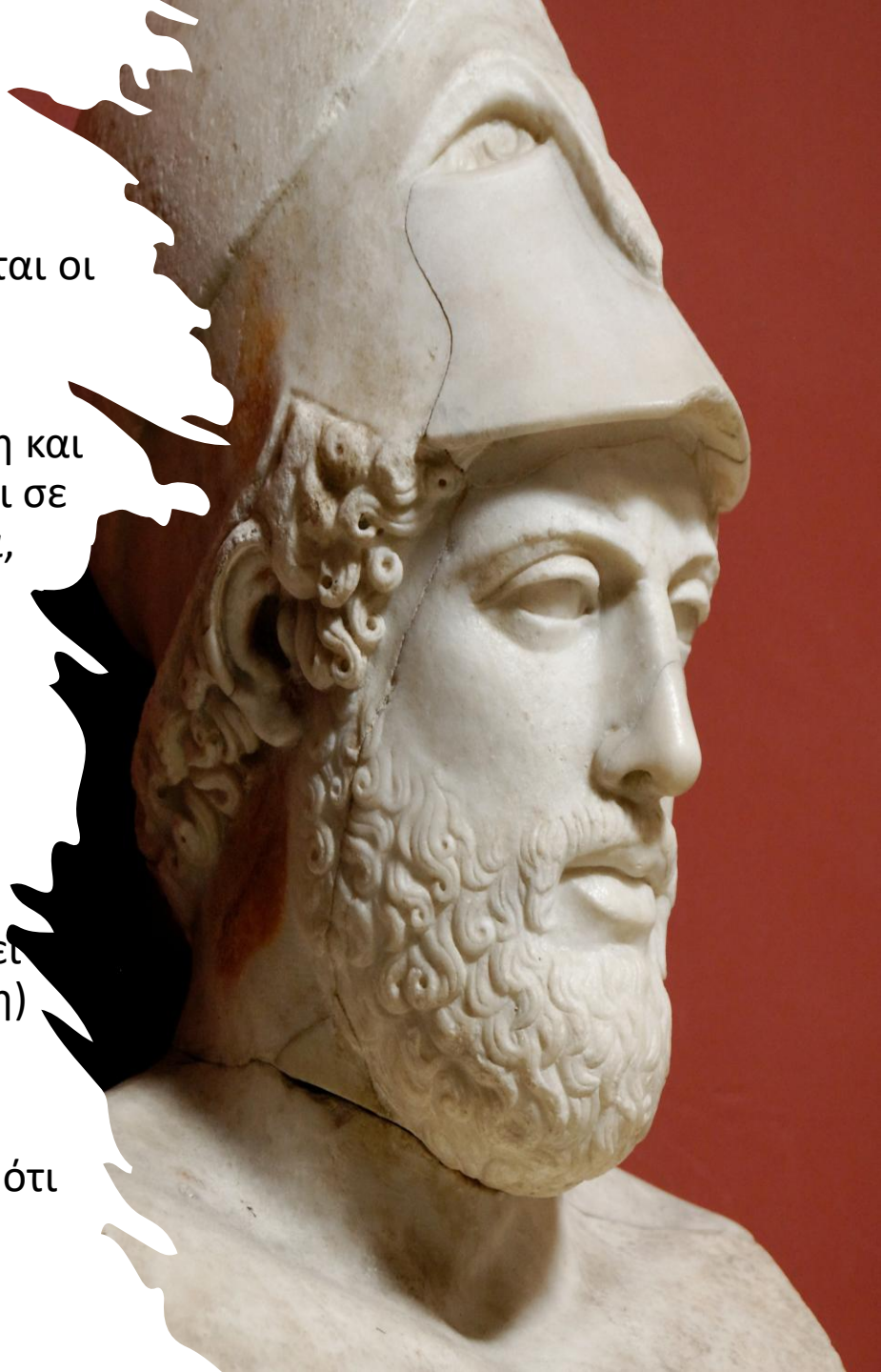

κεφ. 39

- Οι Λακεδαιμόνιοι (πρώτη φορά κατονομάζονται) εκστρατεύουν με όλους τους συμμάχους-οι Αθηναίοι μόνοι τους νικούν ακόμη και αυτούς που πολεμούν λυσσωδώς υπερασπιζόμενη την πατρίδα τους-μη πειστικό τεκμήριο-έμμεση αναφορά και σε επεκτατικό πόλεμο
- Δεν αντιμετωπίζουν όλη τη δύναμή μας: ενασχόληση με πόλεμο σε ξηρά και θάλασσα (δείγμα ανωτερότητας)-στρατιωτική πολυμέρεια Αθήνας με νέες μορφές στρατηγικής και στρατιωτικής οργάνωσης
- Δεν αντιμετωπίζουν όλη τη δύναμη συγκεντρωμένη

- Επαναφορά θεμάτων: άνετη ζωή (*ῥαθυμία, πόνων μελέτῃ*)

- Η γενναιότητα δεν είναι αποτέλεσμα προετοιμασίας και εξαναγκασμού-στοιχείο του χαρακτήρα και ενισχύεται από τους θεσμούς της πόλης και τον τρόπο ζωής

- *μὴ ἀτολμοτέρους*: σχήμα λιτότητας που ανατρέπει την αρνητική σημασία

- Υποβάθμιση πολεμικής ικανότητας Σπαρτιατών-Στηρίζεται σε εξωτερικούς παράγοντες και στον νόμο-το θάρρος των Αθηναίων στοιχείο του χαρακτήρα τους
- η πόλη στην ύψιστη ακμή της πολιτικά, οικονομικά και στρατιωτικά

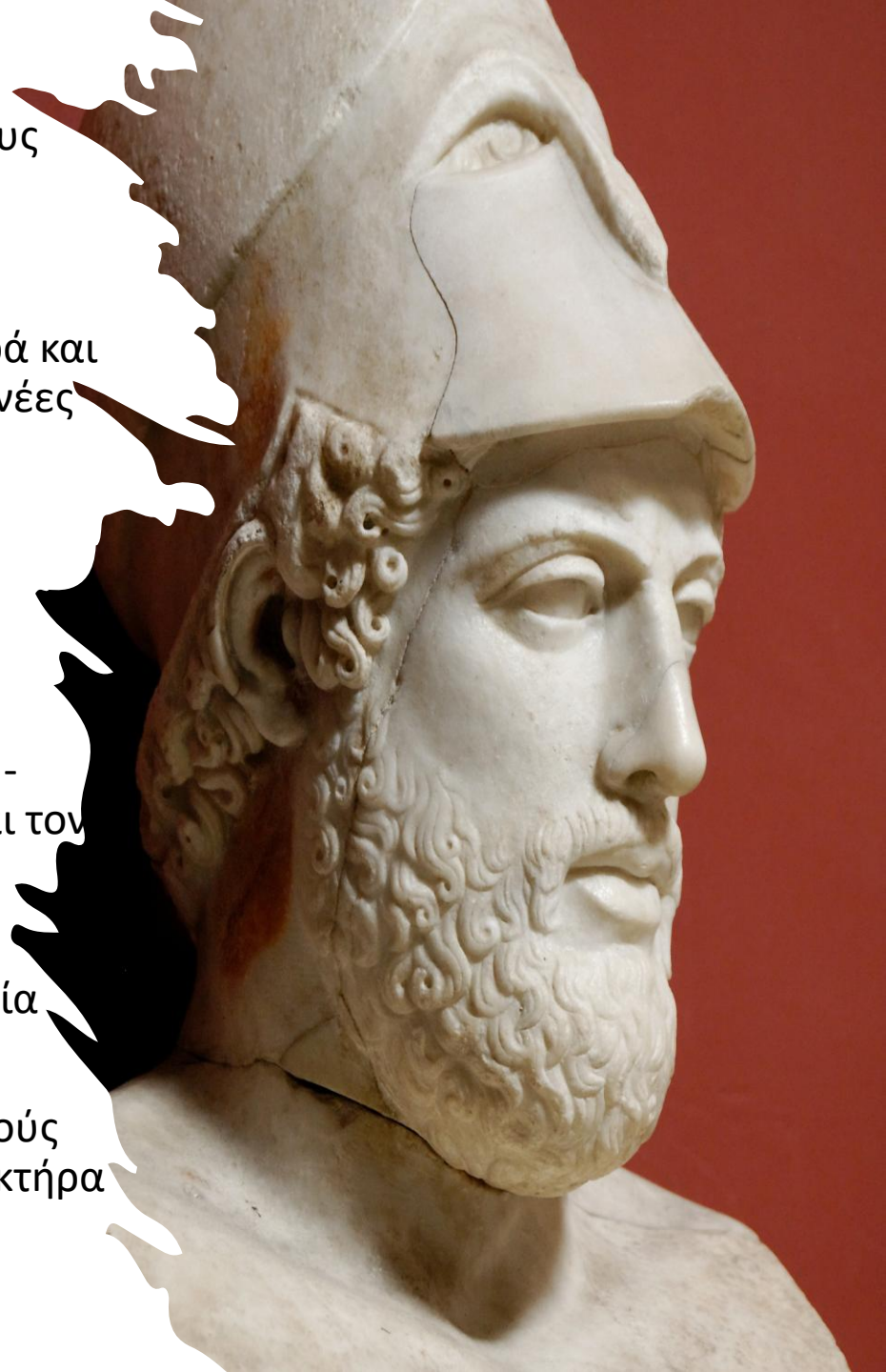

κεφ. 40

- Σύνδεση με το προηγούμενο κεφάλαιο (γαρ)

- πλήθος εσωτερικών αντιθέσεων, χρήση ρητορικών σχημάτων-ο Επιτάφιος όμως δεν είναι παίγνιον
- έμφαση στο φιλο-

- Αγάπη για την ομορφιά και τη σοφία (κατεξοχήν αριστοκρατικές αξίες)

- Ο πλούτος ως ευκαιρία δράσης, ως μέσο ενεργοποίησης των φτωχών πολιτών
- Η έννοια της ντροπής

- Στιγματίζει την απραξία

- Οι πολιτικά αδιάφοροι δεν συμβάλουν στην αύξηση της δύναμης της πόλης, δείχνουν έλλειψη αγάπης προς αυτή

- Η ατομικότητα ενθαρρύνεται, όχι όμως ως αυτοσκοπός. Η συλλογική πολιτική δράση είναι πηγή δύναμης-πρώτη χρήση του μόνοι-η αθηναϊκή ιδιαιτερότητα στον υπέρτατο βαθμό

κεφ. 40

- Έμφαση στην αξία του διαλόγου, της δημόσιας συζήτησης. Συζήτηση και σκέψη πριν από τη δράση-αξία της ισηγορίας

- Συνδυασμός τόλμης, σκέψης και δράσης-η τόλμη θετική αξία συνδυασμένη με τη σκέψη
- το θάρρος των άλλων είναι θράσος
- η αληθινή γενναιότητα ταιριάζει μόνο στους Αθηναίους-γνωρίζουν απολαύσεις και κινδύνους στον υπέρτατο βαθμό (*σαφέστατα*)
- Το θάρρος σχετίζεται άμεσα με τη δημοκρατία-και ως έμφυτο αθηναϊκό χαρακτηριστικό

- Η αρετή ως ευεργετική διάθεση (εδώ ως κοινωνική αξία)
- βοήθεια για ανθρωπιστικούς, αλτρουιστικούς λόγους
- ικανότητα διείσδυσης στην ανθρώπινη φύση

- Η αθηναϊκή δημοκρατία ως ανώτερο πολιτισμικό πλαίσιο-πολίτες με μέτρο, που τους διακρίνει η σωφροσύνη.

κεφ. 41

- Η μεταφορά προβάλλει την πόλη ως πρότυπο, παράδειγμα αλλά και την πολιτισμική της ακτινοβολία-η Αθήνα πολιτικά και πολιτισμικά κυρίαρχη

- όλα τα προηγούμενα χαρακτηριστικά ενισχύουν την έννοια του προτύπου, της παιδεύσεως (*πᾶσαν*)

- Πρότυπο και ο πολίτης (χάρη, ευστροφία, επιδεξιότητα, αισιοδοξία)-διαλεκτική σχέση πόλη-πολίτη

- Αυτάρκης όχι μόνο η πόλη αλλά και ο πολίτης (υπαινιγμός για λοιμό)

- Σύνδεση της δύναμης της πόλης με τον τρόπο ζωής και τη δράση των πολιτών (ενότητα πόλης-πολίτη)

- Επανάληψη των λέξεων *δύναμις* και *ἀλήθεια*: η εξουσία είναι το πρότυπο το οποίο αξιολογεί την ποιότητα της πολιτικής κοινότητα-πίσω από όλα τα επιτεύγματα η αθηναϊκή ηγεμονία

- Η Αθήνα ανώτερη από τη φήμη της, την ξεπερνά (αντίθεση με Σπάρτη)

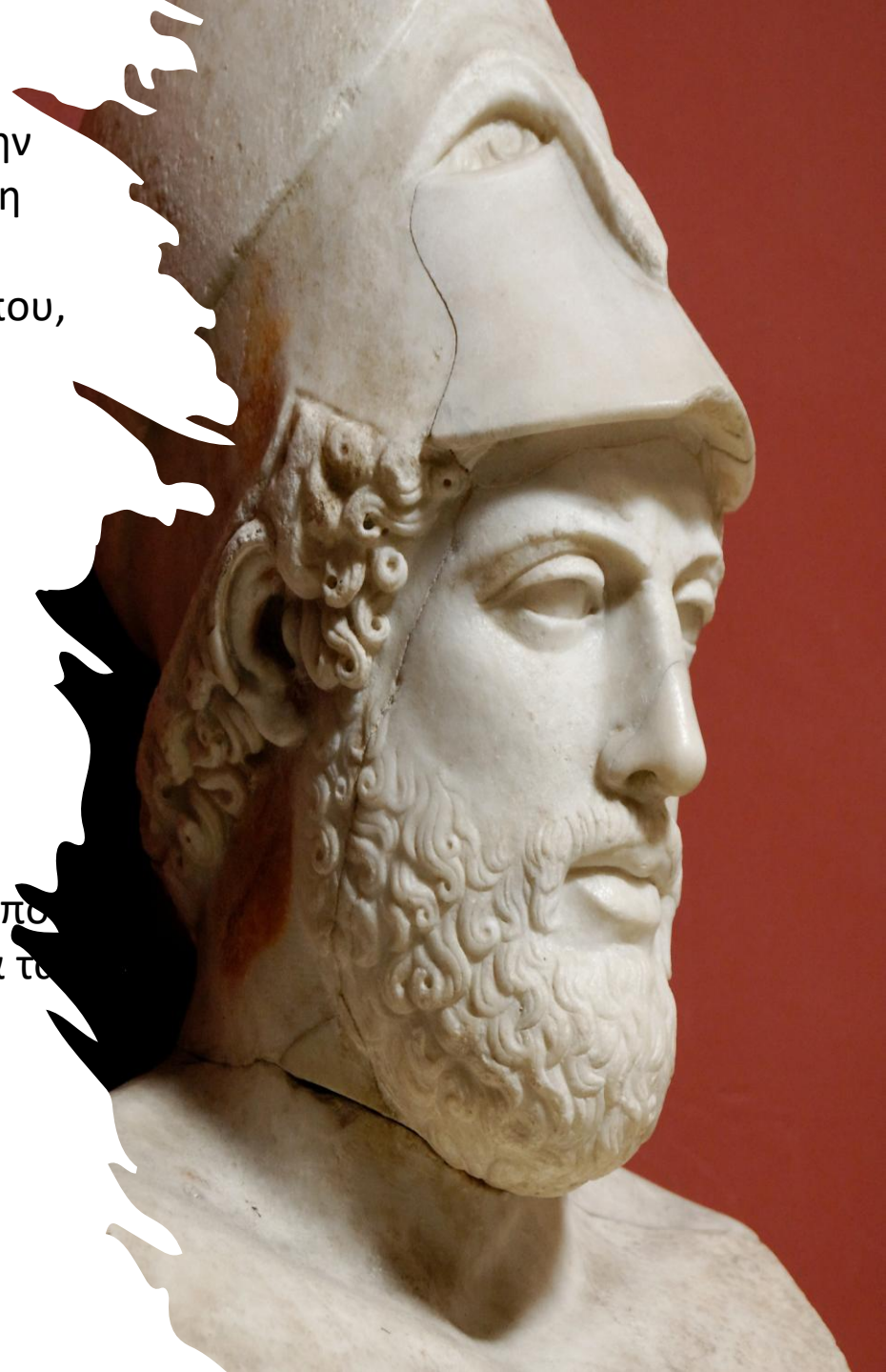

κεφ. 41

- χρήση ρητορικών μέσων για να αποδεχτούμε την άποψή του. Η πόλη που αξίζει να κυβερνά άλλους, η ηγεμονία ως καθήκον
- εξιδανίκευση ηγεμονίας

- Συγχρονική και διαχρονική διάσταση της Αθήνας-επίγνωση ότι η ηγεμονία δεν θα διαρκέσει για πάντα (παρελθοντοποιεί το παρόν)

- Δεν είναι απαραίτητος ένας Όμηρος ή οι λογογράφοι-δεν χρειάζεται να επικαλείται πλέον άθλους ένδοξων προγόνων-η ποίηση ρέπει προς την υπερβολή-το έργο του Θουκυδίδη πιο αξιόπιστο

- *πᾶσαν θάλασσαν καὶ γῆν*: χωρίς το οριστικό άρθρο-και μελλοντικοί στόχοι και επέκταση της ηγεμονίας-πολυσύλλαβες μετοχές (*καταναγκάσαντες*, *ξυγκατοικίσαντες)*

- Πόλη για την οποία αξίζει κανείς να πεθάνει-σύνδεση και πάλι πόλης- πολίτη, πέρασμα στο επόμενο κεφάλαιο

- Λόγος που σαγηνεύει και γοητεύει.

κεφ. 42

- Κλείσιμο παρέκβασης-έμφαση στη μοναδικότητα της Αθήνας-το να είσαι Αθηναίος ή να βρίσκεσαι στην Αθήνα σημαίνει ότι είσαι θεατής στο καλύτερο είδος παράστασης-έμμεση αναλογία

- Ο έπαινος για τους νόμους και τους θεσμούς έπαινος (*εὐλογία*) των νεκρών-πρώτα η πόλη και μετά οι πεσόντες-το σύνολο ως αντικείμενο του επαίνου

- Διασύνδεση ο έπαινος της πόλης με αυτόν των νεκρών κι αντίστροφα

- Τα λόγια υμνούν την πόλη κατ' αναλογία με την ανδρεία που στόλισε την πόλη
- Τα κατορθώματα και η ανδρεία στολίζουν τις λέξεις, οι λέξεις υμνούν την πόλη

- *ὑμνῶ* και *κοσμῶ*: ποιητική υπερβολή

- Τριμερής διάκριση των πεσόντων: ανάλογα με την ηλικία, τη συμπεριφορά τους στην ιδιωτική ζωή

- *Καταστροφή*, *δεινόν* αντί θάνατος

- *τοῖς τἆλλα χείροσι*: κριτική Σωκράτη στον *Μενέξενο*
- Η συμμετοχή και ο θάνατος στη μάχη η μεγαλύτερη απόδειξη αρετής-όμορφος (*καλόν*) κατά τον Τυρταίο ο θάνατος στην πρώτη γραμμή

- Στην κοινή προσπάθεια όλοι συνυπολογίζονται

κεφ. 42

- Ο πλούτος ως πιθανό κίνητρο δειλίας ή αποφυγής πολεμικού κινδύνου. Η επιλογή μεταξύ γενναιότητας και δειλίας σε επιλογή ανάμεσα στη στρατιωτική δράση και την προσωπική ευημερία

- Κοινός ο τρόπος σκέψης των πεσόντων μέσα από μια σειρά αιτιολογικών μετοχών. Πιο ποθητή η τιμωρία των εχθρών, ο κίνδυνος *κάλλιστος*. Έμφαση στην αυτόβουλη επιλογή, στην κατανόηση των κινδύνων και των αγαθών που διακυβεύονται, στην επίγνωση του αβέβαιου αποτελέσματος και στην πεποίθηση ότι θα δείξουν υψηλό φρόνημα. Η ελπίδα ως θετική έννοια.

- Επανέρχεται η έννοια της αισχύνης (το να χαρακτηριστούν δειλοί χειρότερο από το να αγωνιστούν και να σκοτωθούν)-Η σύγκριση δίνει έμφαση στη σκέψη-ηρωικό ιδανικό-ο φόβος υπάρχει, όχι όμως του θανάτου αλλά του χαρακτηρισμού τους ως δειλών

- Γενικότερη υποβάθμιση του θανάτου

- Εξιδανικευμένη παρουσίαση των νεκρών: ιδεώδη στάση στη μάχη, αποφασιστικότητα στον κίνδυνο. Αυτό έχει σημασία κι όχι ο θάνατος (κίνητρο για τους ζωντανούς).

κεφ. 43

- Παραινέσεις προς τους ζωντανούς-οι νεκροί αντάξιοι της πόλης (*προσηκόντως*)-συγγενική σχέση πολίτη και πόλης

- Εμφατικό σχήμα λιτότητας (*μηδὲν ἀτολμοτέραν* –παρόμοιο και στο 2.39)-έμφαση στο θάρρος, στη γενναιότητα-ζήτημα διανοητικό (*διάνοια*)-προσωπική επιλογή

- Δεν πρέπει να βασίζονται μόνο στα λόγια (ή στη λογική;) για τα οφέλη στην προστασία της πόλης από τον εχθρό.
- Να αγαπήσουν την πόλη με πάθος (*ἐραστὰς γιγνομένους*)-προσωποποίηση πόλης, γίνεται αντικείμενο ηθικών κρίσεων και δέκτης συναισθημάτων
- Ο *ἔρως* ως θετική έννοια, ως δύναμη που ενώνει-εντυπωσιακή μεταφορά, πιθανότατα αυθεντική-δύσκολο να μην τους εντυπωθεί.

- Ζητά να εγκαταλείψουν κάθε λογική σχέση-προσωπική, συναισθηματική σχέση, πιο έντονη και από την προβολή της Αττικής ως μητέρας των Αθηναίων

- Προτείνει ο ρήτορας έναν τρόπο σκέψης για τη σχέση πολίτη πόλης (ο ίδιος αυτοχαρακτηρίζεται *φιλόπολις* 2.60)

- Η ομορφιά της Αθήνας ταυτίζεται με τη δύναμή της-όχι ως αφηρημένη έννοια αλλά ως κάτι που μπορούν να δουν μέσα από τις δυνατότητες που προσφέρει η *ἀρχή*.

κεφ. 43

- Αυτό το έκαναν οι νεκροί: *τόλμη* (ψυχική ιδιότητα), γνώση του καθήκοντος (γνωστική) και ντροπή (ηθική ιδιότητα) να μην φανούν δειλοί. Ακόμη και αν αποτύγχαναν πρόσφεραν τη ζωή τους ως *ἔρανον* (ευφημισμός: ο θάνατος δεν είναι απώλεια, είναι συνεισφορά στην πόλη).

- Κέρδος η αθανασία (*ἀγήρως ἔπαινος*)-κατέκτησαν το *ἄφθιτον κλέος*-κέρδισαν λαμπρό τάφο αλλά κυρίως την άυλη, αιώνια δόξα (*ἀνδρῶν ἐπιφανῶν*)-κάτι που αφορά και την ίδια την Αθήνα

- Αυτούς πρέπει να μιμηθούν οι ζωντανοί. Χρήση χιαστού σχήματος για τη σύνδεση ευδαιμονίας και ευτυχίας. Επιλογή θανάτου-ευτυχία η αιώνια δόξα.

- Πιο πρόθυμοι για θυσία αυτοί που η ζωή τους πρόκειται να αλλάξει ριζικά (*ἐναντία μεταβολή*)-και πάλι η διάκριση πλουσίων και φτωχών με πιο ρεαλιστική παρουσίαση των κινήτρων. Ριζικά όμως σε περίπτωση ήττας θα αλλάξει η ζωή όλων των Αθηναίων

- Πιο εξευτελιστική η δειλία από τον *ἀναίσθητον θάνατον*-δεν πρέπει να τον φοβούνται

- Οι έννοιες του δέους, του φόβου και της ωφελίας θυμίζουν τη δημηγορία των Αθηναίων στη Σπάρτη. Υπενθυμίζονται οι λόγοι για τον αγώνα διατήρησης της *ἀρχῆς*.

κεφ. 44

- Παραμυθία γονέων-υποχρεωτική αναφορά. Αντιλαμβάνεται τον πόνο τους (*ὀλοφύρομαι*)

- Οι γονείς γνωρίζουν το ευμετάβλητο της ζωής και το απροσδόκητο της τύχης
- Ευτυχία είναι η *εὐπρεπεστάτη τελευτή-η* ζωή τους τερματίστηκε μαζί με τη ευτυχία τους
- Για τους γονείς περηφάνια και τιμημένο πένθος
- *ἐνευδαιμονῆσαι* και *ἐντελευτῆσαι*: η απόλυτη εξισορρόπηση, η αίσθηση της πληρότητας
- ο θάνατος συνδέεται με την ευτυχία (οξύμωρο)

- Γνωρίζει ότι οι ευτυχισμένες στιγμές των άλλων θα ανακαλούν τη μνήμη των νεκρών παιδιών-στενοχωριέται κάποιος που χάνει κάτι που συνήθισε να απολαμβάνει (*ἐναντία μεταβολή*)

- Πρέπει να δείξουν εγκαρτέρηση-όσοι μπορούν να κάνουν άλλα παιδιά
- η πόλη θα είναι έτσι πιο ασφαλής (έμφαση στην αξία του διαλόγου, *βουλεύεσθαι*, αλλά και στον ριψοκίνδυνο χαρακτήρα των Αθηναίων)

- Για τους μεγαλύτερους γονείς παρηγοριά ο τιμημένος θάνατος των παιδιών

- Κυρίως λογικά επιχειρήματα, δυσκολία (ρητορικός ελιγμός) αλλά και πολλές αναφορικές προτάσεις (δέκα).

κεφ. 45

- Απευθύνεται στα παιδιά, στα αδέρφια και στις χήρες των νεκρών
- Τα παιδιά και τα αδέρφια (προσέξτε τη σειρά) θα έχουν δύσκολο έργο.
- Ρόλος του φθόνου-εδώ και ως πρόκληση για μεγαλύτερα κατορθώματα
- Τα παιδιά και τα αδέρφια αντιμετωπίζονται ως νέοι άνδρες οι οποίοι προτρέπονται να θυσιαστούν.
- Στο τέλος του λόγου απευθύνεται στις χήρες-μικρή έκταση (*βραχείᾳ παραινέσει*), ακόμη και ως παραχώρηση-μεγάλη δόξα για όσες θα ακουστεί ελάχιστα το όνομά τους (αντίφαση)
- Αντανακλάται η θέση της γυναίκας στην αρχαία Αθήνα-Ασπασία
- Ίσως και στόχος ο περιορισμός του υπερβολικού θρήνου (γυναικεία υπόθεση)

κεφ. 46

- Επανέρχονται θέματα που συζητήθηκαν στο προοίμιο: νόμος, αντίθεση λόγου-έργου, κυκλικό σχήμα

- *ἔργῳ* απόδοση τιμών: η ανατροφή των ορφανών από την πολιτεία. Η πόλη ως γονέας, επιβράβευση όσων θυσιάστηκαν, κίνητρο για τους ζωντανούς
- *ὠφέλιμος στέφανος*

- Η επιβράβευση της αρετής κίνητρο για τον πολίτη να δρα για το καλό της πόλης: σύνδεση δημόσιας και ιδιωτικής ζωής, ενότητα πόλης.
- Όχι ανταγωνισμός αλλά άμιλλα να μην φανεί κανείς κατώτερος
- Η αρετή και αριστεία ως κτήμα όλων,
- Υπονοούνται αθλητικοί αγώνες προς τιμή των νεκρών

- Ιδιωτικός θρήνος σε συγκεκριμένο πλαίσιο

- Ανυψώνει ηθικό και αυτοπεποίθηση, περήφανοι για την πόλη, αισιόδοξοι για το μέλλον.

- Κινητοποιεί όχι μόνο εσωτερικά αλλά και εξωτερικά.

